

Participatiesamenleving elitair?

Marli Huijjer lijkt het mooi als mensen binnen hun eigen groep voor elkaar zorgen.

foto william hoogteyling, hh

filosofisch elftal - Het zijn vooral blanke, hoogopgeleide Nederlanders die een zorgcoöperatie beginnen of een mantelzorgwoning voor hun ouders bouwen. Tweedeling dreigt.

BASTIAAN RIJKEMA

De participatiesamenleving heeft een elitair karakter, meldde kenniscentrum Movisie deze week. Koning Willem-Alexander zei vier jaar geleden dat de klassieke verzorgingsstaat verandert in een samenleving waarin burgers meer zaken zelf moeten regelen. Maar vooral blanke, hoogopgeleide Nederlanders slagen hierin, concludeert Movisie. Zij beginnen bijvoorbeeld eerder een zorgcoöperatie of bouwen een mantelzorgwoning voor hun ouders. Daardoor dreigt volgens Movisie een tweedeling te ontstaan. Enerzijds is er een elite die haar zaken goed weet te regelen. Anderzijds is er een klasse van lageropgeleiden, migranten en mensen met een beperking die dat niet lukt. Gaat de participatiesamenleving hand in hand met ongelijkheid? En zo ja, hoe hiermee om te gaan?

"De participatiesamenleving is een armoedig ideaal", zegt Marli Huijjer, hoogleraar filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. "Doordat er ontzettend op de zorg bezuinigd is, zien ouders zich op hun oude dag vaak gedwongen een beroep op hun kinderen te doen. Maar dat is niet realistisch. Wij wonen in een samenleving waarin mensen steeds meer tijdelijke en flexibele banen hebben,

waarbij wordt verwacht dat zij veel reizen en dat ook nog eens combineren met de zorg voor hun kinderen. Hoe kunnen die drukbezette mensen nog de zorg voor hun ouders op zich nemen?

De overheid doet alsof er voldoende sociale structuren zijn waardoor wij de zorg voor elkaar kunnen opbrengen. Dat morele beroep past totaal niet bij onze tijdsgeest. Het probleem is dat de klassieke verzorgingsstaat door de hoge kosten en de bezuinigingen geen mogelijkheid meer is. De participatiemaatschappij zou dat moeten opvangen, maar dat gaat vooral ten koste van de lageropgeleide mensen. Hogeropgeleiden zijn in het algemeen gezonder, mondiger, rijker en beter in netwerken - dat blijkt al jaren. Daardoor redden zij zich beter in dit zorgsysteem. Toch ontslaat dat de overheid niet van de taak om de zorg te garanderen voor mensen die het niet lukt een beroep te doen op hun netwerk. Dat is nu niet het geval."

"De participatiesamenleving levert een bepaalde mate van vrijheid op. Door gebruik te maken van je eigen netwerk ben je minder gebonden aan vaste structuren", reageert Bastiaan Rijkema, rechtsfilosoof en universitair docent aan de Universiteit Leiden. "De prijs van dit systeem is dat niet iedereen even goed gebruik kan maken van die vrijheid. Het is onacceptabel als er verschil is in de zorg die verschillende groepen ontvangen. Het lastige is dat er in elk systeem sprake is van ongelijkheid. Daarom is het belangrijk steeds enige imperfectie tijdelijk te accepteren en die met bijstellingen te verbeteren. Ik sluit me aan bij filosoof Karl Popper. Hij verzet zich tegen utopisch denken: het is onmogelijk alle ongelijkheid in één keer weg te nemen. Maar dat betekent niet dat we ons bij ongelijkheid moeten neerleggen. Probeer het systeem bij te stellen, zegt Popper. Kijk naar de reacties die je vanuit de maatschappij krijgt op een systeem en pas het beleid

daarop aan. Het nieuwe 'sociaal contract' voor de zorg dat Kim Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, voorstelt is een goed voorbeeld van zo'n aanpassing."

Huijjer: "Ik denk dat de overheid creatiever moet zijn met het faciliteren van sociale netwerken. Het lijkt mij mooi als mensen binnen hun eigen groep voor elkaar zorgen: mensen van tachtig zorgen voor mensen van tachtig. Het is belangrijk te zorgen dat ouderen in netwerken blijven opereren waarin ze met leeftijdsgenoten dingen doen die ze leuk vinden - denk aan koffiedrinken, bingo spelen of fietsen. Als je je op die manier met elkaar verbindt, is de bereidheid om voor elkaar te zorgen als er wat mis gaat vele malen groter."

Rijkema: "Bij het sleutelen aan het bestaande systeem moeten ook de minstbedeelden er ook steeds meer op vooruitgaan. Dat is een goed handvat voor een rechtvaardige samenleving, volgens filosoof John Rawls. Het is dan niet erg dat mensen met een hogere opleiding erop vooruitgaan in de zorg, zolang de minstbedeelden ook telkens een stap vooruit zetten. Daarom moet de overheid steeds weer kijken in welke buurten veel mensen buiten de boot vallen. Die wijken kun je dan scherp in de gaten houden en ondersteunen, bijvoorbeeld door burgers te helpen met het opzetten van een zorgcoöperatie."

Huijjer: "Filosoof Martha Nussbaum heeft een belangrijke aanvulling gegeven op Rawls' idee dat er een compensatie moet zijn voor mensen die minder bedeed zijn. Rawls zegt dat je moet proberen je eigen positie te vergeten en achter deze 'sluier van onwetendheid' op zoek moet gaan naar hoe je zaken rechtvaardig kunt verdelen in samenleving. Nussbaum vult aan dat het belangrijk is dat de minstbedeelden ook aanschuiven aan die tafel. Dus niet dat niet-gehandicapten gaan nadenken

over hoe zij de gehandicapten kunnen helpen, maar dat die gehandicapten zelf aan tafel zitten en hun stem laten horen."

Rijkema: "Daarbij is het belangrijk te zien dat het geen falen van het systeem is als de overheid toch moet ingrijpen. Het is prima als de overheid in een wijk waarin het participatie-ideaal slecht werkt toch het heft in eigen handen neemt. De wijken waarin het systeem wel werkt, kunnen daarvoor dan compenseren. Juist zulke kleine, voortdurende aanpassingen vormen de basis van een goed functionerende democratie. Nieuwe systemen kun je niet op een blanco canvas schilderen, stelt Popper. Er is altijd al een bestaand systeem. Voer daarom geen blauwdruk uit, maar pas het systeem aan op basis van nieuwe informatie. Op die manier bewegen we ons stap voor stap naar meer gelijke zorg."